

А.Ю. Полчанов, к.е.н., доц.

Житомирський державний технологічний університет

Методика оцінки фінансового потенціалу держави у подоланні наслідків військових конфліктів

Присвячено вивченню методичних положень оцінки фінансового потенціалу держави у подоланні наслідків військових конфліктів.

Результати критичного аналізу публікації з даної тематики дали можливість виділити 10 кількісних показників для оцінки формування, розподілу і використання фінансових ресурсів для забезпечення постконфліктного відновлення. Окремо автором запропоновано показник регіональної концентрації джерел формування фінансових ресурсів, що дозволяє оцінити рівень фінансових дисбалансів на регіональному рівні. На основі даних Державної служби статистики України, Національного банку України та Групи Світового банку було розраховано запропоновані показники та порівняно їх значення із рекомендованими у 2014–2016 рр.

Не залишилося поза увагою дослідження оцінки фінансових можливостей держави через її міжнародний кредитний рейтинг (на прикладі «Fitch Ratings»), позиції у рейтингах Doing Business, Global Competitiveness Index, Index of Economic Freedom та Corruption Perceptions Index у 2010–2016 рр.

Ключові слова: військовий конфлікт; методика оцінки; фінанси; фінансовий потенціал.

Постановка проблеми. Завершення збройного протистояння ставить перед суспільством важливі завдання з відновлення зруйнованого виробничого, людського та фінансового капіталу, забезпечення довгострокового соціального-економічного розвитку та попередження майбутніх військових конфліктів через розв'язання проблем, що призводять до їх появи.

В таких умовах оцінка фінансового потенціалу держави є одним із першочергових заходів, необхідних для розробки та реалізації стратегії постконфліктного відновлення, що враховує інтереси органів центральної влади, місцевого самоврядування та міжнародних донорів, що надають допомогу для подолання наслідків бойових дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню можливостей країн долати наслідки військових конфліктів було присвячено багато досліджень, зокрема А.Сіллах (Abdulai Sillah) [11], А.Сав'єр (Amos Sawyer) [10], М.Дж. Аластейр (McKechnie J. Alastair) [9], С.Цевік (Serhan Cevik) та М.Рахматі (Mohammad Rahmati) [8]. Серед вітчизняних науковців, що вивчали питання оцінки фінансового потенціалу, варто виділити роботи В.Г. Боронос [1], О.В. Портної [3], Н.В. Трусової [6], С.С. Шумської [7] та ін.

В той же час подібні публікації, як правило, недостатньо мірою охоплювали питання, пов'язані з оцінкою фінансового потенціалу постконфліктних держав, з огляду на що розробка методики комплексної оцінки здатності країни акумулювати достатній обсяг фінансових ресурсів та ефективно його використовувати для подолання наслідків військових конфліктів та їх попередження залишається актуальною.

Саме тому **метою дослідження** є удосконалення методики оцінки фінансового потенціалу держави для подолання наслідків військових конфліктів.

Основні результати дослідження. На нашу думку, для оцінки постконфліктного фінансового потенціалу держави, доцільно застосувати підхід, що базується на комбінуванні кількісних та якісних методів дослідження та окресленні можливих напрямків використання одержаних результатів.

З огляду на це, оцінка фінансового потенціалу має здійснюватися на основі кількісних та якісних показників. До числа перших ми віднесемо показники, що характеризують формування, розподіл та використання фінансових ресурсів в державі, а до других – дані про позиції держави у провідних міжнародних рейтингах, що відображають можливість залучати іноземні інвестиції та інші види фінансування.

При цьому наша позиція ґрунтується на досягненні балансу між кількістю різноманітних показників, індикаторів, коефіцієнтів, з одного боку, та їх інформативності та практичної цінності для комплексної оцінки фінансового потенціалу держави, з іншого. З огляду на це серед розглянутих нами раніше показників оцінки стану та ефективності використання фінансового потенціалу держави [1; 1] були відібрані найбільш вагомими, в окремих випадках з уточненням рекомендованих значень, а також доповнені іншими показниками.

В цілому для кількісної оцінки фінансового потенціалу держави пропонуємо використати показники, представлені як у абсолютному (у дол. США), так і відносному вираженні (як правило, у відсотках від ВВП) (рис. 1).

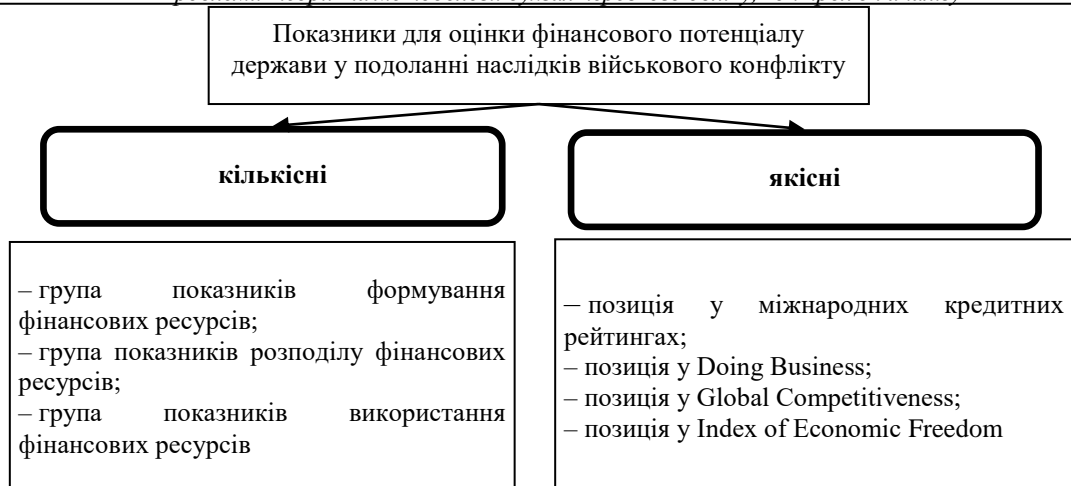

Рис. 1. Групи показників для оцінки фінансового потенціалу держави у подоланні наслідків військового конфлікту

Детальний перелік показників кожної з груп, джерело даних та рекомендовані значення наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Кількісні показники оцінки фінансового потенціалу держави у подоланні наслідків військового конфлікту

№ з/п	Показник	Джерело даних	Рекомендоване значення
<i>Показники оцінки формування фінансових ресурсів</i>			
1	Сальдо платіжного балансу	Дані центрального банку	> 0
2	Валове нагромадження основного капіталу ²	Дані Групи Світового банку	на рівні ЄС (відносно ВВП)
3	Показник регіональної концентрації джерел формування фінансових ресурсів ³	Дані Державної служби статистики України	≤0,60
<i>Показники оцінки розподілу фінансових ресурсів</i>			
4	Державні доходи, окрім грантів ²	Дані Групи Світового банку	на рівні ЄС (відносно ВВП)
5	Золотовалютні резерви у місяцях імпорту	Дані Групи Світового банку	> 5
6	Рівень державного боргу	Дані Державної служби статистики України	≤60 % ВВП
7	Внутрішній кредит, наданий фінансовим сектором ¹	Дані Групи Світового банку	на рівні ЄС (відносно ВВП)
<i>Показники оцінки використання фінансових ресурсів</i>			
8	Військові видатки ²	Дані Групи Світового банку	≥3 % ВВП
9	Частка ВВП України у світовому ВВП ¹	Дані Групи Світового банку	≥0,24 %
10	Річна зміна ВВП України ¹	Дані Групи Світового банку	на рівні зміни ВВП ЄС

Примітки: ¹ – уточнено шкалу оцінювання; ² – запропоновано використання додаткового показника; ³ – розроблено новий показник
Джерело: розроблено автором

Окремо варто звернути увагу на запропонований нами показник регіональної концентрації джерел формування фінансових ресурсів. На нашу думку, оскільки таким джерелом на макроекономічному рівні є ВВП, то рівень дисбалансів на регіональному рівні можна визначити через оцінку однорідності значень

валових регіональних продуктів, зважаючи на чисельність населення відповідних адміністративно-територіальних одиниць, тобто у розрахунку на одну особу.

В статистичних розрахунках в якості такого критерію використовують квадратичний коефіцієнт варіації [5, с. 69], що дорівнює відношенню середньоквадратичного відхилення до середнього арифметичного, з огляду на що, формула для розрахунку показника регіональної концентрації джерел формування фінансових ресурсів (RC) має такий вигляд:

$$RC = \frac{\sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (GRP_per_capita_i - \overline{GRP_per_capita})^2}}{\overline{GRP_per_capita}}; \quad (1)$$

де $GRP_per_capita_i$ – валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу регіону i ;

$\overline{GRP_per_capita}$ – середнє значення валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу;

n – загальна кількість регіонів.

Відповідно до шкали оцінювання ступеня варіації він може бути низьким (значення до 0,3), високим (в межах 0,3–0,6) та дуже високим (більше 0,6) [4, с. 178]. З нашої позиції нерівномірність регіонального розвитку є об'єктивною і багато в чому визначається географічним розташуванням та наявними природними ресурсами, в той же час важливим є скорочення таких розривів між регіонами, саме тому рекомендоване значення показника регіональної концентрації джерел формування фінансових ресурсів можна встановити на рівні, що не перевищує 0,6.

Узагальнені результати розрахунків кількісних показників оцінки фінансового потенціалу України наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Значення показників оцінки фінансового потенціалу України у подоланні наслідків військового конфлікту у 2014–2016 рр.

№ з/п	Показник	2014	2015	2016
1	Сальдо платіжного балансу, млн. дол. США	-13 307	849	1 346
2	Валове нагромадження основного капіталу, % від ВВП	14,1%	13,6 %	15,2 %
3	Показник регіональної концентрації джерел формування фінансових ресурсів	0,648	0,649	н/д
4	Державні доходи, окрім грантів % від ВВП	33,7 %	35,8 %	31,2 %
5	Золотовалютні резерви у місяцях імпорту	1,2	2,9	3,4
6	Рівень державного боргу % від ВВП	70,3 %	79,4 %	81,0 %
7	Внутрішній кредит, наданий фінансовим сектором % від ВВП	108,5 %	85,2 %	70,3 %
8	Військові видатки % від ВВП	3,0 %	4,0 %	3,7 %
9	Частка ВВП України у світовому ВВП	0,17 %	0,12 %	0,12 %
10	Річна зміна ВВП України	-6,55 %	-9,77 %	2,31 %

Примітка. Темним кольором виділено значення показників, що не відповідають рекомендованим

Джерело: розрахунки автора

Важливе місце в оцінці фінансового потенціалу держави у подоланні наслідків військових конфліктів відведено вивченню її можливостей у залученні фінансування та його використанні, що можна розглянути крізь призму основних міжнародних рейтингів та позиції конкретної країни в них.

Авторитет держави на фінансовому ринку можна оцінити шляхом порівняння її кредитного рейтингу з кредитним рейтингом інших країн. У таблиці 3 наведено інформацію про динаміку кредитних рейтингів України та інших країн у 2010–2016 рр. Відповідно до наведених даних, можна стверджувати, що рівень кредитоспроможності України як позичальника суттєво поступається рівню Польщі, Росії та

США, що визначає відносно вищу вартість залучення позикових коштів та більш жорсткі умови кредитування, спрямовані на мінімізацію ризиків неповернення коштів.

Таблиця 3

Зміна позиції України та окремих держав у кредитних рейтингах від «Fitch Ratings» у 2010–2016 рр.*

Країна	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Україна	B (Stable)	B (Stable)	B (Stable)	B- (Negative)	CCC	CCC	B- (Stable)
Польща	A- (Stable)	A- (Stable)	A- (Stable)	A- (Stable)	A- (Stable)	A- (Stable)	A- (Stable)
США	AAA (Stable)	AAA (Negative)	AAA (Negative)	AAA (Negative)	AAA (Stable)	AAA (Stable)	AAA (Stable)
Росія	BBB (Positive)	BBB	BBB (Stable)	BBB (Stable)	BBB (Negative)	BBB- (Negative)	BBB- (Stable)

Примітка*. Станом на 31.12 відповідного року за короткостроковими зобов'язаннями в іноземній валюті

Джерело: побудовано автором на основі даних порталу CountryEconomy.com (<https://countryeconomy.com/ratings>)

Також існує низка інших впливових у світі досліджень, що дають можливість окреслити перспективи розвитку фінансового потенціалу держави під впливом зміни державного регулювання, здатності країни забезпечити економічне зростання та створення сприятливого бізнес-клімату (табл. 4).

Вибір саме цих рейтингів (індексів) пов'язаний із широкою практикою їх використання у дослідженнях, присвячених вивченню питань досягнення макрофінансової стабільності, збалансування державних фінансів та ефективності фінансового сектору. На нашу думку, позиції кожної країни у наведених рейтингах, відображають рівень використання наявних у них економічних потенціалів, і фінансового потенціалу зокрема як невід'ємної його частини.

Таблиця 4

Зміна позиції України у провідних світових індексах

Дослідження (Відповідальна організація)	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Легкість ведення бізнесу (Група Світового банку)							
позиція України	145	152	137	112	96	83	80
<i>всього країн</i>	<i>183</i>	<i>183</i>	<i>183</i>	<i>185</i>	<i>189</i>	<i>189</i>	<i>190</i>
Індекс економічної свободи (Всесвітній економічний форум)							
позиція України	162	164	163	161	155	162	162
<i>всього країн</i>	<i>179</i>	<i>179</i>	<i>179</i>	<i>177</i>	<i>178</i>	<i>178</i>	<i>178</i>
Глобальний індекс конкурентоспроможності (The Heritage Foundation та The Wall Street Journal)							
позиція України	89	82	73	84	76	79	85
<i>всього країн</i>	<i>139</i>	<i>139</i>	<i>144</i>	<i>148</i>	<i>144</i>	<i>140</i>	<i>138</i>
Індекс сприйняття корупції (Transparency International)							
позиція України	134	152	144	144	142	130	131
<i>всього країн</i>	<i>178</i>	<i>182</i>	<i>174</i>	<i>175</i>	<i>174</i>	<i>167</i>	<i>176</i>

Джерело: побудовано автором на основі щорічних звітів, розміщених на сайтах відповідальних організацій

Варто зазначити, що дані згруповані таким чином, щоб забезпечити співставність результатів різних досліджень за роками. Наприклад, для 2016 року використано опубліковані наприкінці 2016 року звіти «Doing Business 2017», «The Global Competitiveness Report 2016–2017», а також опубліковані на початку 2017 року «Corruption Perceptions Index 2016» і «2017 Index of Economic Freedom».

Найпомітнішим у 2010–2016 року був прогрес у сфері спрощення ведення бізнесу, про що свідчить підвищення місця України з 145 у 2010 до 80 у 2016 році у «Doing Business», в той же час, за іншими індикаторами суттєвих змін протягом розглянутого період не відбулося.

Висновки. В цілому використання кількісних та якісних показників надало можливість сформулювати такі висновки:

- 1) формування фінансових ресурсів характеризується:
 - значною концентрацією джерел формування фінансових ресурсів в окремих регіонах, що в майбутньому може створити передумови до посилення вже існуючих макрофінансових дисбалансів;
 - недостатнім рівнем нагромадження капіталу, що потребує додаткових стимулів до інвестування коштів у виробництво;
 - залежністю від зовнішніх джерел формування фінансових ресурсів, зокрема міжнародних фінансових інститутів;
- 2) роль держави у розподілі фінансових ресурсів в Україні є більш вагомою порівняно з ЄС, де окрім державної централізації пришвидшенню руху капіталу сприяє і високий рівень розвитку фінансового сектору;
- 3) незначний розмір національної економіки не дозволяє Україні впливати на зміну глобальних векторів розвитку, в тому числі і в напрямі використання фінансових ресурсів. Збільшення частки ВВП, що направляється на потреби збройних сил, дало поштовх до старту відновлення основних галузей, свідченням чого стала позитивна зміна ВВП України у 2016 році;
- 4) Україна має обмежені можливості для розвитку фінансових відносин, що пов'язано зі проблемами у сфері регулювання підприємницької діяльності, обмежень для руху капіталу, боротьби із корупцією та ефективністю використання національного багатства.

Список використаної літератури:

1. *Боронос В.Г.* Фінансовий потенціал території у державній фінансовій політиці: методологія і практика управління : дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.08 / *В.Г. Боронос*. – Суми : УАБС НБУ, 2012. – 449 с.
2. *Полчанов А.Ю.* Система показників оцінки фінансового потенціалу держави / *А.Ю. Полчанов* // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2017. – Випуск 5 (11). – С. 127–132.
3. *Полчанов А.Ю.* Сучасний стан розвитку фінансового потенціалу України / *А.Ю. Полчанов* // Облік і фінанси. – 2017. – № 3. – С. 100–106.
4. *Портна О.В.* Фінансовий потенціал України: проблеми та перспективи / *О.В. Портна* // Проблеми економіки. – 2012. – № 4. – С. 205–208.
5. Статистика : навч. посібник ; за заг. ред. *Ф.Ф. Бутинця*. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Житомир : ЖДТУ, 2013. – 336 с.
6. Статистика : підручник / *С.С. Герасименко, А.В. Головач, А.М. Єрина* та ін. ; за ред. *С.С. Герасименка*. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2000. – 467 с.
7. *Трусова Н.В.* Формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств: теорія, методологія : дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.08 / *Н.В. Трусова*. – ННЦ «ІАЕ». – К., 2015. – 501 с.
8. *Шумська С.С.* Фінансовий потенціал України: методологія визначення та оцінки / *С.С. Шумська* // Фінанси України. – 2007. – № 5. – С. 55–64.
9. *Cevik S.* Breaking the Curse of Sisyphus: An Empirical Analysis of Post-Conflict Economic Transitions / *S.Cevik, M.Rahmati*. – Access mode: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Breaking-the-Curse-of-Sisyphus-An-Empirical-Analysis-of-Post-Conflict-Economic-Transitions-40213>.
10. *McKechnie A.J.* Building capacity in post-conflict countries / *A.J. McKechnie*. – Access mode: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/11284>.
11. *Sawyer A.* Social capital, survival strategies, and their potential for post-conflict governance in Liberia / *A.Sawyer*. – Access mode: <https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/rp2005-15.pdf>.
12. *Sillah A.* The effects of post-conflict aid on economic development / *A.Sillah*. – University of Bath. – Access mode: http://opus.bath.ac.uk/47815/1/SILLAH_Abdulai_Final_PhD_Thesis_26_05_2015.pdf.

References:

1. Boronos, V.G. (2012), *Finansovyy potencial terytorii' u derzhavnij finansovij polityci: metodologija i praktyka upravlinnja*, Abstract of the diss. doctor, spec. 08.00.08UABS NBU, Sumy, 449 p.
2. Polchanov, A.Ju. (2017), «Systema pokaznykiv ocinky finansovogo potencialu derzhavy», *Ekonomichnyj visnyk Zapoz'koj' derzhavnoi' inzhenernoi' akademii'*, Iss. 5 (11), P. 127–132.
3. Polchanov, A.Ju. (2017), «Suchasnyj stan rozvytku finansovogo potencialu Ukrainy», *Oblik i finansy*, No. 3, P. 100–106.
4. Portna, O.V. (2012), «Finansovyy potencial Ukrainy: problemy ta perspektyvy», *Problemy ekonomiky*, No. 4, P. 205–208.
5. Butynec', F.F. (ed.) (2013), *Statystyka, navch. posibnyk*, 2nd, pererob. i dop., ZhDTU, Zhytomyr, 336 p.
6. Gerasymenko, S.S., Golovach, A.V., Jerina, A.M. and others (2000), *Statystyka, pidruchnyk*, in Gerasymenka, S.S. (ed.), 2nd, pererob. i dop., KNEU, K., 467 p.

7. Trusova, N.V. (2015), *Formuvannja finansovogo potencialu sil'skogospodars'kyh pidpryjemstv: teorija, metodologija*, Abstract of diss., spec. 08.00.08, NNC «IAE», K., 501 p.
8. Shums'ka, S.S. (2007), «Finansovyj potencial Ukrainy: metodologija vyznachennja ta ocinky», *Finansy Ukrainy*, No. 5, P. 55–64.
9. Cevik, S., and Rahmati, M. (2013), «Breaking the Curse of Sisyphus: An Empirical Analysis of Post-Conflict Economic Transitions», available at: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Breaking-the-Curse-of-Sisyphus-An-Empirical-Analysis-of-Post-Conflict-Economic-Transitions-40213>
10. McKechnie, A.J. (2003), «Building capacity in post-conflict countries», available at: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/11284>
11. Sawyer, A. (2005), «Social capital, survival strategies, and their potential for post-conflict governance in Liberia», available at: <https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/rp2005-15.pdf>
12. Sillah, A. (2015), «The effects of post-conflict aid on economic development», University of Bath, available at: http://opus.bath.ac.uk/47815/1/SILLAH_Abdulai_Final_PhD_Thesis_26_05_2015.pdf

Полчанов Андрій Юрійович – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і кредиту Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

- фінансовий ринок;
- постконфліктна економіка;
- страховий менеджмент.

E-mail: polchanov@gmail.com.

Стаття надійшла до редакції 29.01.2018.